

2. Михалюк А.М. Формування виконавської культури майбутніх учителів музики засобами українського фортепіанного мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / А.М. Михалюк. – К., 2014. – 20 с.
3. Куришев Є.В. Виконавська практика як форма професійної підготовки вчителя музики: навч. посіб. / Є.В. Куришев. – К.: КДПІ, 1989. – 76 с.
4. Гріднева Н.В. Хочу грати на роялі / Н.В. Гріднева. – К.: Муз. Україна, 2012. – 200 с.

*In the article are analyzed the possibilities and pedagogical conditions for improving the professional training of Master students in Music Arts during learning the discipline "Instrumental and Pedagogical Workshop". The author emphasizes the importance of intensive performing activities of students during the learning process. It should consists of the pedagogical work in the instrumental classes and analysis of the performing of the music pieces from the students' pedagogical repertoire. Also highlights the importance of modeling of the future educational activities and holding fragments of individual lessons at the instrumental classes with its' follow-up discussion among students at the Instrumental and Pedagogical Workshop. An important factor of students' professional skills is their experience of professional communication with wide range of professional musicians. The article also emphasizes the necessity of formation of students' pedagogical and performing artistry, their possibility of professional analyzing of pupil's performing during his work with the teacher.*

**Keywords:** *instrumental-performing training, art of music, workshop, piano class, pedagogical repertoire.*

УДК 378.011.3-051:78:159.954.2

*Леонтієва С. Л.*

### **ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ НА ЗАНЯТТЯХ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ**

*Стаття присвячена одній з актуальних проблем сучасної музичної педагогіки – формуванню художньо-естетичних уявлень майбутніх учителів музики на заняттях з постановки голосу у вищих музично-педагогічних навчальних закладах. Автор аналізує різні наукові підходи (філософські, психологічні, естетичні) щодо визначення основного поняття дослідження, а також подає класифікацію, окреслює основні функції та взаємозв'язки з іншими психічними процесами, висвітлює механізм психічної дії досліджуваного феномену. У контексті даної проблеми автор торкається питання співвідношення «художнього» й «естетичного», а також особливостей прояву художнього образу в музиці.*

**Ключові слова:** *художньо-естетичні уявлення, майбутній вчитель музики, заняття з постановки голосу.*

Стрімкі зміни в нашій країні, що відбуваються в усіх ланках суспільного життя, призводять до усвідомлення попередніх надбань, переоцінки існуючих стандартів та виникненню умов щодо їх удосконалення шляхом реформування. Не виключенням є й освітня галузь. Музично-педагогічна освіта, як соціальний інститут, виступає важливим чинником у підготовці фахівців, здатних відродити національну культуру і мистецькі традиції.

Загальновідомо, що мистецтво оперує емоційно-чуттєвими механізмами відтворення світу та розкривається через художні образи. Осягнення художніх образів здійснюється завдяки роботі свідомості в процесі сприйняття твору. Точніше, відтворення образів сприйняття призводить до виникнення нових своєрідних психічних утворень – уявлень.

Повноцінне художнє виконання вокального твору можливо лише за умови наявності чіткого уявлення про його художньо-образний зміст. За реалізацію цього завдання відповідають сформовані у виконавця-вокаліста художньо-естетичні уявлення, які концентрують всі моменти, пов'язані з інтерпретацією виконуваної музики (пошук

необхідного звучання, інтонування, темпова відповідність та ін.). Отже, формування художньо-естетичних уявлень у студентів в класі вокалу є важливим завданням навчання.

Аналіз літератури дозволив говорити про значний інтерес науковців до означеної проблеми. Різні її аспекти стали предметом багатьох психологічних досліджень (С. Рубінштейна, С. Виготського, Б. Теплова, В. Петрушина, Л. Бочкарьова, Ю. Щербатих). Перелік сучасних досліджень і наукових публікацій з даної проблеми представлений роботами Л. Єрмолаєвої-Томіної, Ц. Короленко, Г. Фролова. Надзвичайно цікавими і переконливими є погляди сучасних українських дослідників на проблему формування уявлень (М. Варій, П. М'ясоїда, В. Роменця, Ю. Трофімова). У педагогіці мистецтва її фрагментарно висвітлюють дослідження Г. Падалки, О. Рудницької, О. Щолокової, Л. Василенко, В. Маринчук, Н. Збожимської та ін. Втім, незначного висвітлення серед науковців дістала проблема формування художньо-естетичних уявлень майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях з постановки голосу, що підтверджує її актуальність і потребу у подальшому дослідженні.

**Мета статті** полягає у спробі висвітлити сутність уявлень, а також надати власну інтерпретацію поняття «художньо-естетичні уявлення».

Зазначимо, що науковій літературі існує велика кількість тлумачень поняття «уявлення». Лише в словнику української мови зустрічаємо декілька з них; вони визначають уявлення як відтворення у свідомості суб'єкта чуттєвих образів, що ґрунтується на основі попередньо отриманої інформації та минулих вражень, один з найбільш істотних прийомів літературної техніки, що створює образ; розуміння чого-небудь, знання чого-небудь, яке ґрунтується на досвіді, одержаних відомостях, якихось даних [8].

Отже, слід детальніше розглянути позиції науковців щодо його трактування в різні періоди розвитку філософської думки та психології.

Філософія розглядала уявлення у двох напрямках – як яскраве вираження специфічного внутрішнього світу свідомості (І. Кант, А. Шопенгауер) та з точки зору їх ролі в отриманні знання про світ (Д. Локк, Д. Берклі, Д. Юм). Так, представники першого напрямку вважали, що на відміну від відчуттів і сприйняття, уявлення існують як особливі ідеальні утворення, які мають власний зміст і відповідають або не відповідають дійсності. У такому розумінні уявлення представляли собою щось на зразок картин, розміщених в галереї індивідуальної свідомості, де суб'єкт має безпосередній доступ і змогу розглядати їх «внутрішнім поглядом» (інтроспекція). Серед філософів існувала думка, що мова – це ніщо інше як уявлення слів, природа – уявлення істот, а потреба – уявлення потреби. В філософії німецького мислителя, фундатора німецької класичної філософії І. Канта уявлення представлені більш широко, як судження досвіду. Так само гранично широко (із включенням всього змісту свідомості) уявлення трактував А. Шопенгауер [5].

Втім, філософи-емпірики (другий напрямок) вважали, що весь зміст знання криється у відчуттях і сприйнятті. Однак мислення оперує такими предметами, які виходять за ці рамки. Цей факт філософи пояснювали тільки з огляду на існування уявлень – слідів, «копій» минулих сприйнять, які відрізняються більшою розпливчастістю і нестійкістю. Мислення, з цієї точки зору, є не що інше, як порівняння і аналіз різних сприйнять і комбінування уявлень.

Протилежної думки дотримувались філософи-раціоналісти (Р. Декарт, Б. Спіноза, Гегель, неокантіанці та ін.). Вони наголошували на тому, що мислення не має справи з уявленнями. Вони підкреслювали принципову відмінність уявлень від понять, наводячи приклади таких з них, які не можна уявити ні в загальному, ні в конкретному виді (уявні числа, нескінченність, поняття істини, краси та ін.).

Філософська думка у ХХ ст. характеризувалась гострими дискусіями щодо розуміння уявлень. Так, Л. Вітгенштейн, а згодом і Дж. Райл піддали критиці розуміння уявлень як «картин» внутрішнього світу свідомості, спростовуючи існування останнього взагалі. Вони вважали, що насправді всі психічні процеси пов'язані з орієнтацією суб'єкта в реальному світі та з діяльністю в ньому. Натомість Р. Шепард, Л. Купер займали протилежну позицію, стверджуючи, що уявлення все-таки існують. Ряд філософів (Дж. Фодор, С. Косслін)

відстоювали думку про реальність наочних уявлень як самостійних утворень, в той час як інші (Д. Деннет, З. Пилішин) вважали, що те, що суб'єкт переживає як наочне уявлення, є ілюзією свідомості [5].

В. Лекторский вважає, що оригінальне рішення цієї проблеми знайшов У. Найссер, на думку якого уявлення – це схеми (когнітивні карти) збору перцептивної інформації, які сприймаючий виокремлює з перцептивного циклу для використання в інших цілях. Вони пов'язані із сприйняттям і по суті є перцептивним передбаченням. Це не просто «копії» або «відбитки» попередніх сприйнять, як вважали представники старого філософського емпіризму, а результат емпіричного досвіду [5].

Сучасний філософський аналіз уявлень призводить до наступних висновків:

- уявлення не протиставлені мисленню, але мислення може здійснюватися без участі уявлень. Однак уявлення передбачають розумову діяльність, в якій вони виступають перцептивною схемою та способом вирішення певних завдань на осмислення;

- уявлення не наочні «картини» внутрішнього світу свідомості, а форми готовності до активної пізнавальної діяльності в зовнішньому світі [5].

У психологічній науці уявлення визначають як: образ предмета, який на основі попереднього сенсорного впливу відтворюється за відсутністю предмета. (С. Рубінштейн); комплексна функція, що може діяти на декількох рівнях одночасно: на рівні відчуття, почуття, мислення та інтуїції (Р. Ассанджолі); перевірення образного, наочного змісту будь-якої проблеми з метою її успішного розв'язання (Л. Виготський); усвідомлене розширення власного асоціативного фонду (О. Запорожець); відтворення у психіці людини предметів і явищ, які вона сприймала коли-небудь раніше (М. Варій, В. Зінченко); створення образів таких об'єктів і процесів, яких людина не сприймала і які, можливо, не існують у навколишньому середовищі (Ю. Трофімов); психічний пізнавальний процес відтворення образів предметів, подій на основі їхнього пригадування чи ж продуктивної уяви (М. Конюхова, В. Шапара); процес уявного відтворення образів предметів і явищ, які в даний момент не впливають на органи чуття людини (Ю. Щербатих).

Найбільш поширеною в психологічній науці є класифікація уявлень за модальністю (*зорові, слухові, нюхові, дотикові, рухові та інші*); ступенем узагальнення в образі об'єктивної реальності (*одиночні, загальні, схематизовані*); ступенем вольових зусиль (*мимовільні й довільні*); ступенем яскравості (*міра подібності до актуального образу сприймання*); походженням (*виникнення на основі сприйняття, чуття, уяви, мислення*); за ступенем чіткості, повноти, стійкості [9].

Загальновідомим у психології є виділення наступних *функцій* уявлень: *сигнальна* (відображення не лише образу предмета, а й інформації про нього, яка несе сигнальне значення); *регулююча* (відбір потрібної інформації про предмет або явище з урахуванням реальних умов майбутньої діяльності); *налаштовуюча* (орієнтації діяльності людини залежно від характеру впливів навколишнього середовища).

На особливу увагу заслуговує наукові погляди Л. Єрмолаєвої-Томіної, яка серед функцій уявлень виокремлює: *творчу* (коли усі форми творчого процесу (підготовка, пошукова і виконавська) базуються суто на уяві); *зберігання в емоційно-образній формі набутого досвіду* (коли образи уяви зберігаються в людській пам'яті як трансформована реальність і виступають основою для зародження творчих задумів та пошуків їх реалізації); *емпатійне бачення* (коли поєднання індивідуального та всезагального здійснюється під час «входження в образ») [2, 175]. Враховуючи специфіку занять з постановки голосу, слід зазначити, що дана класифікація максимально віддзеркалює алгоритм формування художньо-естетичних уявлень майбутніх учителів музики під час роботи над вокальним твором.

Значним внеском до теоретично-експериментальних досліджень проблеми формування уявлень є праці С. Рубінштейна, в яких докладно визначений механізм функціонування уявлень, обґрунтована основна відмінність уявлення від сприйняття, розкрито основні характеристики уявлень (*наочність* (виникають як образи), *фрагментарність* (повні пробілів), *нестійкість, непостійність*) тощо. Психолог, наводячи

приклади відомих митців, уявлення яких було єдиною наочною основою їх творчої діяльності (на кшталт, Л. Бетховен), вважав, що даному психічному феномену належить величезне значення у свідомому житті людини. Вагомою для нашого дослідження також є думка вченого, що здатність викликати уявлення і змінювати їх виробляється в процесі відповідної діяльності (художньої, музичної та ін.) [7, 327-330].

Звертаючись до означеної проблеми, Ю. Щербатих зазначає, що уявлення, які формуються на основі уяви (а не сприйняття, мислення або пам'яті), складає основу творчості – як художньої, так і наукової, оскільки в уяві переважають чуттєві (зорові, слухові) образи, надзвичайно детальні та яскраві [9]. Нам імпонує думка науковця з приводу довільних уявлень, які виникають під впливом волі суб'єкта, в інтересах поставленої ним мети. Ю. Щербатих стверджує, що такі уявлення контролюються свідомістю людини та відіграють велику роль в її професійній діяльності. Дане твердження свідчить про можливість цілеспрямованого формування у студентів художньо-естетичних уявлень на заняттях з постановки голосу.

Визначення поняття «художньо-естетичні уявлення» потребує звернення до розуміння його складових – «художнє» й «естетичне».

Насамперед, слід відмітити, що дані поняття не є тотожними. Існує думка німецького філософа М. Дессуара, що естетичне та художнє існують паралельно (естетика – теорія діяльності за законами краси поза мистецтвом, а загальне мистецтвознавство – теорія художньої діяльності в мистецтві). Однак, її вважають неправомірною, оскільки історично, і в повсякденній практиці естетична діяльність переростає в художню. Тобто ці види діяльності взаємопов'язані, тож помилково їх протиставляти.

На думку М. Кагана, естетичне, з одного боку, ширше художнього (останнє – окремий випадок першого), а з іншого – художнє може бути ширше естетичного. Дане твердження автор аргументує тим, що художник творить не лише за законами краси (отже художнє в чомусь ширше естетичного), втім, неестетичного (як такого) в мистецтві не існує (в мистецтві все є естетичною цінністю) [4].

Щодо естетичних уявлень, то їх в естетиці розглядають у нерозривній єдності із естетичним сприйняттям та як складову естетичної свідомості суб'єкта. За Л. Левчук, *естетичні уявлення* – це результат естетичного сприйняття, закріплений в образі сприйнятого об'єкта. Авторка зазначає, що естетичне сприймання у процесі осмислення явищ і предметів дійсності трансформується в естетичні погляди, судження, уявлення про прекрасне і потворне, які є основою ставлення до явищ буття загалом і явищ мистецтва зокрема. Уявлення вільно володіє матеріалом психічного досвіду і надає своєрідному внутрішньому баченню більше узагальнюючих рис, усіляких сполучень, підсилення або зменшення вражень [3]. Таким чином, через естетичне сприймання як специфічну діяльність, під час якої в людини формуються естетичні уявлення про об'єкти навколишнього світу з естетичних позицій, відбувається самопізнання, самоусвідомлення відносин із оточенням в «уявному полі» образів шляхом естетичного оцінювання.

На відміну від естетичних уявлень, що пов'язані з оцінкою будь-яких об'єктів і явищ дійсності за законами краси, *художні уявлення* (в широкому сенсі) являють собою різні ідеї людей про сутність і призначення мистецтва, у більш загальному змісті, ніж інтерпретація й оцінка конкретних творів. З точки зору діяльнісного підходу, художні уявлення формуються в процесі сприйняття і розуміння явищ дійсності і мистецтва. Зв'язуючись з певними діями, з різними образами дійсності, вони організуються у системи, які орієнтовані на культурну норму розуміння мистецтва (В.А. Гуружапов). З точки зору індивідуально-типологічного підходу, художні уявлення є вираженням «естетичного відношення до дійсності» як універсальної характеристики свідомості художнього типу (А.А. Мелик-Пашаев) [1].

Для нашого дослідження вагомою є точка зору О. Рудницької щодо ролі художніх уявлень у процесі художнього сприйняття. Дослідниця зазначала, що «...перетворення сенсорної інформації в образи свідомості є лише першим кроком, необхідним для переходу до наступних ступенів осмислення твору, встановлення концептуальних зв'язків його змісту як асоціацій вищого порядку, проявів творчої ініціативи, фантазії, темпераменту, котрі

начебто сплавляються у складний синтез суб'єктивних вражень від мистецтва на ґрунті уявлень, ідеалів, смаків, світоглядних ідей, тобто всього духовно-практичного досвіду людини» [7, 102].

У художніх уявленнях неодмінно присутні як предметна сторона (подібні до буття в цілому образи тих явищ дійсності, які служать об'єктом і умовами прояву людських стосунків), так і емоційна (відображення відносин у вигляді художніх емоцій).

Уявлення є єдиною формою психічної діяльності, в якій можуть виявлятися діалектично взаємопов'язані характеристики художнього образу (чуттєва конкретність, узагальненість, емоційність, цілісність, багатозначність, об'єктивне і суб'єктивне, загальне й одиничне, раціональне й емоційне, подібне й умовне). Різні види художніх уявлень мають специфічні особливості, які виявляються під час створення художніх образів, коли переважає той чи інший аналізатор (зоровий, руховий або слуховий).

У контексті досліджуваної проблеми необхідно розкрити своєрідність прояву художнього образу в музиці в різних масштабних модифікаціях. Зокрема, він втілюється як мікрообраз (музична інтонація); макрообраз (музична тема твору, лейтмотив); мегаобраз (загальна характеристика музичного твору, особливостей творчого письма композитора).

Вищевикладене дає нам змогу трактувати *художньо-естетичне уявлення* як процес створення свідомістю чуттєвих образів художньо-естетичної реальності в результаті пізнавальної діяльності особистості, що позначається на її художньо-естетичному розвитку. Слід підкреслити, що виникнення художньо-естетичних уявлень – це складний психічний процес, в якому задіяні різні властивості та механізми людської психіки, зокрема, сприйняття, пам'яті, мислення, уяви. Отже, утворення таких уявлень пов'язано з пізнавальною та практичною діяльністю особистості. Тож подальшого наукового пошуку потребують питання розробки новітніх методик з формування художньо-естетичних уявлень майбутніх вчителів музики у процесі фахової підготовки.

### Література

1. Большая психологическая энциклопедия [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [http://slovarionline.ru/bolshaya\\_psihologicheskaya\\_entsiklopediya/](http://slovarionline.ru/bolshaya_psihologicheskaya_entsiklopediya/).
2. Ермолаева-Томина Л. Б. Психология художественного творчества : учебное пособие для вузов / Л. Б. Ермолаева-Томина. – М. : Культура, 2005. – 304 с.
3. Эстетика: Навчальний посібник / Левчук Л. Т., Кучерюк Д. Ю., Панченко В. І.; За заг. ред. Л. Т. Левчук. – К. : Вища школа, 1997. – 399 с.
4. Каган М. С. Лекции по марксистско-ленинской эстетике / М. С. Каган. – Л., 1971. – 216 с.
5. Лекторский В. А. Новая философская энциклопедия [Електронний ресурс] / В. А. Лекторский – Режим доступу до ресурсу: <https://iphlib.ru/greenstone3/library/collection/newphilenc/document/HASH6040251a96bec2aab3e060>.
6. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Издательство : Питер, 2002. – 720 с.
7. Рудницька О.П. Педагогіка загальна і мистецька : Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
8. Словник української мови [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua/s/ujavlennja>.
9. Щербатых Ю. В. Общая психология в схемах и таблицах [Електронний ресурс] / Ю. В. Щербатых – Режим доступу до ресурсу: <http://www.no-stress.ru/Uchebniki/general-psych/predstavlenie.html>.

*The article is devoted to one of the actual problems of the modern musical Pedagogy – the problem of forming the artistic-aesthetic views of the future Music teachers at the lessons of voice training at musical-pedagogical high schools. The author analyses different scientific approaches (philosophical, psychological, aesthetical) to the definition of the main notion of the research, as well gives the classification, describes the main functions and interrelations with other psychical processes, covers the mechanism of the psychical action of the researchable phenomenon. In the*

*context of this problem, the author touches upon a question of the interrelation of “artistic” and “aesthetic”, as well a question of the peculiarity of the artistic image’s expression in music. As a result of the fulfilled analysis of the scientific literature on the chosen problem the author comes to the own understanding of the artistic-aesthetic view as a process of creation by consciousness the sensible images of the artistic-aesthetic reality as a result of the cognitive activity of a person, that is appeared on her/his artistic-aesthetic development.*

**Keywords:** *an artistic-aesthetic views, a future music teacher, a lessons of voice training.*

УДК 7.071.2.78

**Рябова О. В.**

## **СТРУКТУРА МУЗИЧНО-СТИЛЬОВИХ УЯВЛЕНЬ МУЗИКАНТА-ВИКОНАВЦЯ**

*У статті висвітлюються особливості компонентної структури музично-стильових уявлень музиканта-виконавця. На основі діяльнісного та особистісного підходів автор визначає структуру музично-стильових уявлень як єдність потребово-пізнавального, операційно-технологічного та регулятивно-оцінного компонентів. Сформованість даних складових музично-стильових уявлень забезпечує ступінь усвідомлення музичного стилю як феномену культури, художній та технічний рівень інструментально-виконавської майстерності і здатність до адекватного оцінювання результатів власної музичної діяльності музиканта-виконавця. У статті підкреслюється важливе значення кожного структурного компоненту для функціонування музично-стильових уявлень особистості в процесі інструментально-виконавської діяльності.*

**Ключові слова:** *музично-стильові уявлення, структура, компонент, музично-виконавська діяльність.*

У музичному навчанні цілеспрямоване формування музично-стильових уявлень є наріжним каменем розвитку музичного мислення особистості і необхідною умовою виховання професійної майстерності музиканта-виконавця. Але для успішного впровадження методів педагогічного впливу на функціонування музично-стильових уявлень у виконавській діяльності необхідно усвідомити характерні особливості їх структури.

За визначенням науковців, структура (лат. *structura* - будова, розміщення, порядок) - це «взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого; будова» [1, с. 807], «спосіб закономірного зв'язку між складовими предметів і явищ природи та суспільства, мислення та пізнання, сукупність істотних зв'язків між виділеними частинами цілого, що забезпечує його єдність» [2, с. 611]. Структура є необхідною властивістю системних об'єктів, що залишається незмінною при різних внутрішніх їх перетвореннях і зберігає функціональну цілісність завдяки наявності сутнісних відносно стійких зв'язків між її компонентами.

Важливо зауважити, що психологи виділяють два підходи до визначення структури об'єкту дослідження, які виявляють її компоненти з точки зору або особистості, або діяльності. Як зазначають науковці, особистісний підхід охоплює раціональну, емоційну, емоційно-ціннісну та поведінкову складові Я-концепції і відображає глибинні прояви психологічної активності індивіда. Діяльнісний підхід розглядає структуру досліджуваних явищ як єдність мотиваційного, операційного та контролюючого компонентів, які забезпечують успішне здійснення пізнавальної функції психіки особистості в межах її діяльності.

Як зазначають науковці, музично-стильові уявлення — це комплекс художньо-звукових образів, що утворюється в результаті операцій музичного мислення, підґрунтям якого служать первинні образи сприймання широкого спектру. Враховуючи особливості музично-стильових уявлень як складних психічних утворень, що формуються в процесі активної діяльності музиканта-виконавця, ми визначаємо структуру музично-стильових уявлень з точки зору особистості та з позиції її діяльності. Таким чином, на наш погляд,